

C.F. Wegener og den danske bonde 1843

Om tilblivelsen af Caspar Frederik Wegeners
landbohistoriske skrift fra 1843: »Liden Krønike om
Kong Frederik og den danske Bonde« og om dets
samtidspolitiske holdninger

Af Hans Kargaard Thomsen

Den danske enevældes storværk, landboreformerne i årtierne efter 1784, fik i 1840'erne sin første sammenfattende fremstilling ved C.F. Wegener. Hans værk Liden Krønike om det danske landbosamfund i Frederik 6.s tid 1784-1839 var et bestillingsarbejde fra Landhusholdningsselskabet og kunne ikke skrives uden et vist hensyn til de synspunkter, som den enevældige regering – der var repræsenteret i Selskabet – selv anlagde på denne afgørende fase i samtidshistorien. Men tilsyneladende uden at gå på akkord med personlige holdninger gav Wegener her en redegørelse for tidens landbohistorie, som kunne tjene både som rygstød for den af regeringen førte landbopolitik og samtidig indgå i 1840'ernes samfundsdebat med dens krav om videreudvikling af reformerne. Wegeners afbalancerede fremstilling kunne ikke hindre at hans bog snart blev overhalet af begivenhederne og delvis forældet. Men den var på sit felt et pionerarbejde og må bedømmes ud fra tidsbundne forudsætninger.

11. marts 1840 udskrev Det kgl. danske Landhusholdningsselskab en prisopgave, »Frederik den Sjette som Bondens Ven«, som i form af et minde-skrift skulle levere en både grundig og klar – men i øvrigt helst ikke for langtrukken – fremstilling af kongens »veloverlagte og uafladelige virksomhed« for bondestandens vel siden reformlovgivningen i 1780'erne. Hensigten var et populært skrift, som skulle kunne udbredes i bondestanden og »i et værdigt sprog« levere en samlet skildring af kongens omsorg gennem de mange år for den danske bonde. Selskabet følte sig på mange måder selv forpligtet over for kongens minde og ønskede nu ved et sådant skrift at fastholde det omdømme, som Frederik 6. forlængst havde vundet i bøndernes taknemlighed. Forfatterne kunne selv bestemme, hvilken form de ville give opgavebesvarelsen, og den bedste ville blive udgivet af

Landhusholdningsselskabet og præmieret med 300 rbd. efter bedømmelse af Selskabets skriftkommission, der bl.a. bestod af »navne« som Jonas Collin – Selskabets formand -, A.S. Ørsted og J.F. Schouw.

Fristen for besvarelsen af prisopgaven var sat til udgangen af oktober, og der indkom inden dens udløb i alt otte manuskripter, heraf et på tysk fra en mand i Wilster i Holsten. Intet af dem blev imidlertid fundet værdigt. Om fire af dem hedder det i den offentliggjorte bedømmelse fra Selskabets skriftudvalg i april 1841, at de var så ufuldstændige og ufuldkomne, at der på forhånd måtte ses helt bort fra dem. Af de øvrige besvarelser var en, under motto: »Minde om højsalig Kong Frederik 6.«, forfattet af »en bondekarl«, og hans udarbejdelse virkede ganske vist tiltrækkende på bedømmerne »ved sin simple hjertelighed og ved en kærlig opfatning af emnet i almindelighed«, men den var »naturligvis«, som det hedder, ophavsmændens sociale baggrund taget i betragtning – ikke af en sådan art, at den kunne belønnes. Bortset fra en række formelle mangler – bl.a. savnede de »den kærnefulde korthed, som efter skriftets bestemmelse er så vigtig« – led de tre øvrige besvarelser især af et manglende kendskab til landbolovgivningen og dens baggrund siden reformerne i slutningen af 18. århundrede. Alene af den grund kunne de ikke præmieres. Ærgerligt nok, for den stillede opgave var efter Selskabets formening i høj grad tiltrækkende og emnet taknemligt at behandle. Samtidig med i april 1841 at meddele, at man ikke påny ville opfordre nogen til at skrive om dette tema i form af en prisopgave, lod Selskabet offentligheden forstå, at det fremdeles ville påskønne udarbejdelsen af et skrift, som kunne gøre tilfredsstillende rede for Frederik 6.-tidens bondepolitik med udgangspunkt i kongens person »som bondens sande ven«¹.

Om et af de indsendte manuskripter, af statistikeren, etatsråd Fr. Thaarup, var der meningsforskelle, idet historikeren, overbibliotekar ved Det kgl. Bibliotek E.C. Werlauff – der, skønt udenforstående, af skriftkommissionen var blevet opfordret til at udtale sig om nogle af besvarelserne – gik ind for præmierung og publicering af det som smagfuldt, veldisponeret og gennemtrængt af en »umiskendelig interesse for genstanden«. Derimod stillede både Ørsted og Schouw sig afvisende: Ørsted betoner

W.s manuskripter til Bondekrøniken er i hans privatarkiv nr. 6567 i Rigsarkivet (RA) pk.2. – Det citerede utrykte brevstof er enten i priv.ark. 6567 i RA eller stadig i privateje hos familien Wegener (hvoraf kopier nu er i RA), i Det kgl. Bibliotek (KB) samt i Erhvervsarkivet.

1. Bedømmelser m.m. trykt i Adressekontorets Efterretninger 19/4 1841, nr. 90. Skriftkommissionens medlemmer: Jonas Collin, A.S. Ørsted, J.F. Schouw, Chr. Lund og etatsråd Johnsen.

konkrete undladelsesynder og fremstillingens manglende sans for centrale problemstillinger i relation til landbolovgivningen. Schouw fremholder dets mangel på proportioner – Frederik 6.s personlige betydning skulle man naturligvis ikke søge i lovgivningens detailbestemmelser, men »i de grundsætninger der er fulgte, og den stærke vilje, hvormed de er gennemførte«. Schouw savner hos Thaarup egentlig varme i fremstillingen og siger, at det ikke er nok med »ideligen gentagne lovprisende tirader«. Men – og her sætter den liberale politiker foden på i sin bedømmelse – Schouw efterlyser navnlig en *kritisk* holdning til emnet hos forfatteren, »han vover aldrig at have nogen anskuelse afvigende fra den lovgiveren har haft«, og anfører som eksempler på manglende distance, at Thaarup ikke er opmærksom på eller i hvert fald ikke går nærmere ind på skyggesider ved tidens forhold som den indbyrdes undervisning, bondekarlenes forpligtelse til at tage fast tjeneste, hele det uløste værnepligtsspørgsmål osv.

Det falder også Schouw for brystet, at kongen nærmest roses for sin tilbageholdenhed m.h.t. ophævelsen af livegenskabet i hertugdømmerne. Hele sendrægtigheden i styrelsens politik hvad denne sag angår i slutningen af 18. årh., hvor kronprinsregenten iflg. Schouw nærmest overlod initiativet til godsejerne selv, var der i hvert fald ingen grund til at rose. Og endelig, »på flere steder taler forf. som om bondestandens opkomst og forædling var et fuldendt værk, i henseende til hvilket intet mere var at udrette« ved kongens død 1839. Schouw har her sikkert gerne set fremstillingen krydret med nogle af den slags polemiske eller ironiske bemærkninger, som Werlauff på sin side havde fundet principielt utilstedelige ved læsningen af en af de øvrige besvarelser, »i et skrift af denne natur«.

Ørsted synes at have været stemt for at Selskabet nu selv tog kontakt til en person med forstand på emnet og hjerte for sagen, da det ville være synd og skam at opgave projektet. Men Schouw advarede: Man risikerede i så fald at være forpligtet til at antage en bestemt besvarelse uanset dens eventuelt manglende kvalitet – så langt hellere afvente at nogen af egen drift gav sig i kast med opgaven. Resultatet af skriftkommissionens overvejelser blev et kompromis. Samtidig med den fornyede opfordring til offentligheden henvendte Collin sig på forslag fra historikeren, professor Rostgardianus H.M. Velschow, som man havde rådspurgt, til lektor ved Sorø Akademi dr. Caspar Frederik Wegener, om han ville påtage sig opgaven at levere en skildring »i et klart og livfuldt foredrag« uden at gøre krav på nogen præmiering af resultatet, hvis det blev antaget til publicering. W. sagde straks ja, men tog det forbehold, at han ikke ville inlde sig på en juridisk fremstilling af landbolovgivningen i Frederik 6.s tid – det måtte en jurist gøre, hvis det var det, man ønskede – men kun udarbejde

en populær skildring beregnet på læsning i bondestanden, og vel at mærke kun en fremstilling af ret begrænset omfang. Han var nemlig gjort bekendt med Selskabets bedømmelser af de indkomne manuskripter og vidste, at man generelt havde fundet dem for langtrukne, og hans præcisering af opgaven som en populærhistorisk redegørelse beregnet på bondestanden selv markerer på forhånd en afstandtagen fra det juridisk-videnskabelige niveau, hvor Ørsted vist egentlig helst havde villet hen.

W. ville frigøres for enhver tanke om »en fuldstændig videnskabelig fremstilling« og alene påtage sig at komme med en »almen interessant skildring«. Velschow betoner samtidig over for Collin, at Selskabet måtte gøre sig klart hvad det egentlig var ude på at opnå – enten en fuldstændig, dvs. en juridisk gennemgang af landbolovgivningen som den var, eller et historisk skrift som kunne »give den hos bondealmuen vistnok meget udbredte, men som oftest dunkle erkendelse af Sjette Frederiks fortjenester af bondestanden en fast og bestemt grundvold«. Valgte man det sidste, altså historikeren, ville forfatteren nærmest stå som »maleren« (Velschows udtryk), der – som W. selv formulerede det – med udfoldelse af »historisk kunst og komposition« ville kunne skabe et arbejde som skulle vække »almindeligt behag« hos læseren. Opgaveformulering og bedømmelser havde hidtil afspejlet et dilemma mellem nogle strengere juridisk-videnskabelige krav til fremstillingen, som Velschow tilskriver Ørsteds indflydelse, over for mere kunstneriske synsvinkler på opgavens løsning, hvis man sigtede i retning af en historisk populærfremstilling – en dobbelthed i kravet til forfatteren, som W. og Velschow er enige om at finde uheldig, men som vedblivende skinner igennem den omtalte fornyede opfordring fra Landhusholdningsselskabet til publikum i april 1841, der bl.a. forudsætter en grundig behandling af hele landbolovgivningen og dens baggrund².

Men W. gav sig nu, efter at Collin i et brev til ham 3. april 1841 havde betonet at det var en »i ordets ædlere betydning« historisk populærfremstilling med kunstneriske kvaliteter, om end på strengt sagligt grundlag, som man ønskede, i lag med et emne »der egentlig ligger i en for mig noget fremmed sfære«, som han skrev til en bekendt. Opgaven appellerede til W.s samtidorienterede og pædagogiske interesser, han regnede sig for

2. Selskabets behandling af de indkomne manuskripter: Landhusholdningsselskabets arkiv, j.sag 194/1841 (Erhvervsarkivet). – Sstds. intern brevveksling mellem skriftkommissionens medlemmer marts 1841 samt breve fra Velschow til Collin 19/3 og fra W. til Collin 14/3, 17/3 og 7/4 s.å. – Collins opfordringer til W. 13/3, 20/3 og 3/4 s.å. om at påtage sig forfatterskabet: W.s privark. 6567, RA, pk. 3.

»sand ven af folke-undervisning og oplysning«³. Han ville gøre skriftet levende for menigmand og anskueliggøre udviklingen ved at indlægge små »fortællinger om bønder fra alle rigets landskaber, der... har udmærket sig ved klog benyttelse af regeringens foranstaltninger«, altså i bedste rationalistiske ånd ved en art genoptagelse af ideen bag Ove Mallings Store og Gode Handlinger fra 1777 overført på landbosamfundet i snævrere forstand. Det gjaldt nemlig iflg. W. om at undgå teoretiseringen og statistik, når fremstillingen skulle være »underholdende« for læsere af almueklassen, som måtte have alting »konkret, individualiseret og lokaliseret«. Hvordan han forestillede sig at tilgodese et statspatriotisk og nu også aktuelt nationalpolitisk moment fremgår af hans – i øvrigt selvopfundne – eksempel på en sådan opbyggelig fortælling, nemlig: »Hvordan den forstandige Thies Esbensen fra Adelby i Flensborg amt forklarede sine naboer den rette sammenhæng med rigsbankforordningen, og opfordrede dem til med glæde at yde fædrelandet et nødvendigt offer«, hvilket jo må have lydt som sød musik i regeringskredse. Da fortællingerne naturligvis skulle have deres udspring i virkelighedens verden, måtte han have bistand ved stofindsamlingen fra »mangfoldige gamle landmænd« samt fra Landhusholdningsselskabet selv for at kunne indlægge sådanne sandfærdige historier fra hvert amt i kongeriget samt »det dansktalende Slesvig« i fremstillingen og derigennem danne et »livligt maleri«, som kunne virke tiltrækkende på den jævne læser.

Henvendelser til Collin om hjælp med beretningsmateriale fra Selskabets eget arkiv synes imidlertid ikke at have givet resultat, og private henvendelser til bønder og hans personlige kontakter til forskellige med interesse for landboforhold gav åbenbart også for lidt udbytte. August 1842 meddelte han derfor Collin at han havde »måttet aldeles opgive min første ide om at frembringe en livlig læsebog for almuesmænd, af mangel på materialier«. I det hele skortede det ham på hjælpsomhed via Selskabet. W. ønskede bl.a. at få helt præcise oplysninger om udviklingen af selveje i perioden efter 1784, vel at mærke egn for egn, og især var han interesseret i som et centralpunkt at få be- eller afkræftet påstande om at depressionsårene i 1820'erne havde virket befordrende på udbredelsen af selvejet. Men henvisninger over for Collin til, at Selskabet (Collin) formodentlig ret let ville kunne skaffe ham de nødvendige konkrete facts fra Rentekam-

3. W. til P.O. Brøndsted 24/6 1841 (KB. NKS 1538,6a,fol.) og til Peder Hiort påskedag 1839 (P.H.s priv.ark.,RA). Personlig harme over stavnsbåndet kunne nok flamme op i W., han taler 1838 om »den skændige forordning af 1733« og om at »jeg skulle skrive en hel bog derom, hvis jeg ville og det var umagen værd« (brev til P.H. 16/1 1838, sstds.).

meret eller Kreditkassens, hhvs. Enkekassens arkivalier, førte ikke til noget. Collin beklagede over for forfatteren, at det ikke havde vist sig muligt at skaffe relevante oplysninger til ham fra statskontorenes arkiver. København svigtede komplet, forekom det W., den isolerede provinsforsker, »Sorøs totale mangel på alle hjælpemidler, min egen mangel på praktisk indsigt og tilstrækkelig understøttelse føler jeg ved hver linie«⁴.

På det tidspunkt dette blev skrevet, i sensommeren 1842, var han imidlertid i fuld gang med udarbejdelsen. Han lå inde med tilstrækkeligt baggrundsmateriale om periodens landbohistorie i form af selve de offentliggjorte love, de trykte landboforhandlinger og Landhusholdningsselskabets trykte litteratur samt alskens statistica og forskellige historiske fremstillinger til at hans arbejde med manuskriptet kunne gå »på min vis skikkelig rask« fra hånden. Han kunne drage nytte af oplysninger om landboforhold i Slesvig fra den sønderjyske bondepolitiker Laurids Skau, der via Kielerprofessoren Christian Flor var blevet bedt om at bistå forfatteren, af Flor karakteriseret som »en forstandig mand, en ædel patriot og en af sønderjydernes varmeste venner«. Også W.s bror, den senere højskoleforstander og præst Johan Wegener, og Sorø Akademis tidligere direktør, historikeren H.F.J. Estrup trådte til med gode råd og forskellig information, broderen dog ikke uden samtidig at advare W. mod at henfalde til panegyrik i skriftet. Adskillige rundt om i landet må også have reageret positivt på de spørgeskemaer, W. lod udsende via kontaktpersoner, således at han på landsbasis kunne få eksakt rede på lokale forhold – selv anfører han at have haft 36 »faste korrespondenter« i ilden, »ja endog fra Holsten«. Mange svarede dog åbenbart så sent, at han ikke kunne nå at indarbejde materialet, heller ikke siden under en manuskriptrevision i 1843. Selve udarbejdelsen af skriftet tog ham i første omgang kun en månedstid i efteråret 1842, resultatet blev privat forelagt to personer (en jurist og en landmand, hvem oplyses ikke) som »bestyrkede mig i at udgive det« efter visse – af W. ikke nærmere specificerede – strygninger i manuskriptet. December 1842 oversendte W. derpå sit arbejde til Landhusholdningsselskabet⁵.

4. W til Collin 24/7 1842 (m. udat. følgeskrivelse fra W. til samme) og 25/8 s.å. (Landhusholdn.Selsk. arkiv, j.sag 113/ 1866). Collin til W. 19/8 s.å. (W.s priv.ark. 6567,RA, pk. 3).

5. Kontakt til L.Skau: C.Flor til Skau 2/2 1842 (H.V. Gregersen: Laurids Skaus brevveksling med politiske venner i Sønderjylland, 1970, s. 35) og W. til Skau 17/5 s.å. (KB. NKS fol. 1727). Estrup til W. 14/2 s.å. og Johan W. til W. 23/8 s.å., hvori udtrykkes håbet om at »det ej skal blive den forslidte, væmmelige panegyri over det kongelige danske folk og den folkelige danske konge« (W.s arkiv, privateje). W. til konferensråd Faye, Thisted, 29/1 s.å. (KB. Dansk nyere Brevsaml. XVIII, 10). – 36 »korrespondenter«, m.m.: W til Collin 15/1, 5/4, 28/6 og 9/8 1843 (KB. Collinske Brevsaml. XXV).

Dobbeltsigtet med opgaven, på en gang at skulle foretage en samtidshistorisk analyse af regeringens landbrugspolitik gennem mere end et halvt århundrede og samtidig bestræbelsen på at skære fremstillingen til, så den kunne kaperes af den jævne mand på landet uden væsentlig andre forudsætninger som læser end den, som det daglige arbejdsliv naturligt førte med sig, gav nu vanskeligheder i forholdet mellem forfatter og skriftudvalg omtrent som i første runde med de indsendte opgavebesvarelser 1840-41. Af bedømmerne var Schouw den mest positive over for W.s arbejde. Han fandt, at forfatteren havde »på lige så grundig som smuk måde løst den opgave, at give bonden en fremstilling af Frederik den 6.s fortjenester af bondestanden«. Det populære sigte var åbenbart lykkedes for forfatteren, der efter eget udsagn havde udarbejdet dele af sin fremstilling som »en lokkemad for læsere blandt menigmand«, – og mere end det. Schouw finder tillige selve den historiske analyse vellykket, lovgivningen indtil 1830'erne forelå her efter hans mening klart belyst »med stor fuldstændighed hvad indhold, motiver og forberedende forhandlinger angår«. Det eneste, Schouw ikke fandt vellykket, var behandlingen af 1830'ernes landbolovgivning og -debat, hvor W.s manuskript var ganske utilfredsstillende kortfattet og følgelig måtte omarbejdes og udvides.

Derimod sætter Ørsted i sin bedømmelse ganske anderledes skarpt ind: Der var ikke af W. foretaget tilstrækkelig dybtgående lovstudier, han havde heller ikke den fornødne administrationshistoriske baggrundsviden, og kong Frederik selv blev næsten væk i fremstillingen. Der måtte følgelig »en ikke ubetydelig omarbejdelse« til, såfremt Selskabet skulle befatte sig yderligere med W.s arbejde, hvis tendens Ørsted ydermere i flere henseender fandt ubehagelig påvirket af »den såkaldte lib(erale) presses overfladiske og partiske forestillinger«. Endnu et medlem af skriftudvalget, finansembedsmanden V.F. Johnsen, er i sin vurdering kritisk, men bemærker dog samtidig at der er meget godt i arbejdet, og at Selskabet bør optræde »med al mulig delikatesse« over for forfatteren – en med dennes psyke in mente absolut velovervejede henstilling⁶.

På en både ærgerrig, ærekær og tillige forfængelig natur som W., der havde påtaget sig opgaven ikke mindst for at blive bemærket af rette vedkommende og komme videre i et karriereforsøg⁷, virkede bedømmelsen –

6. Schouw: Votum af 13/1 1843, Ørsted do. af 11/3 s.å., Johnsen do., s.d. (Landhusholdn.Selsk. ark. anf. 113/1866). »Lokkemad«: W. i brev til Collin 15/1 1843 (W. 6567, RA, pk.3). – Udførlig bedømmelse ved Ørsted af 5/3 1843 findes i afskrift i W 6567, RA, pk. 3, hvis kritik W. har benyttet i sin videre bearbejdelse af ms.

7. W. til Chr.8. 8/8 1843: »...de gentagne opfordringer(til at udarbejde skriftet) viste mig en udsigt til ære, som det var værd at trænge efter« (Kongehusarkiver, Chr.8.s ark., RA).

dvs. Ørsteds – som et slag i ansigtet. Han overvejede derfor i fornærmelse at opgive det hele, så meget mere som han på forhånd havde advaret Collin om, at han ikke ville acceptere at skulle foretage væsentlige ændringer i sit manuskript, når han først havde afleveret det til udvalget som færdigt arbejde. Mere koldsindige overvejelser fik dog snart overtaget i ham: Af skriftudvalget var i hvert fald to positivt stemt, foruden Schouw også Collin, som straks havde lykønsket ham med resultatet og udtrykt sin glæde over det. Dertil kom vel hos forfatteren bevidstheden om at så mange udenforstående efterhånden kendte til hans arbejde med sagen, og endelig en viden om at der i interesserede kredse var et helt akut behov for at få en publikation om Frederik 6. som bondens ven ud til publikum netop nu⁸.

Den videre diskussion om manuskriptet trak nu modsætningen mellem W. og Ørsted kraftigt op. Både Schouw og Collin fandt at W. naturligvis var i sin gode ret til at udtrykke de meninger, han ville, og at Landhus-holdningsselskabet kun kunne forlange vitterlige fejl luget bort inden man skred til publikation. Det faldt derimod Ørsted alvorligt for brystet at Frederik 6.s kongetid hos W. så at sige faldt igennem sammenlignet med kronprinsregentens reformiver i årene efter 1784, og at forfatteren efter eget udsagn kun gengav »de meninger, der blandt folket var udbredte« – eftersom disse meninger netop så ofte var de forkerte efter Ørsteds opfattelse⁹. Men W. holdt her fast på sit overfor Ørsted og undlod ikke – til Schouw – meget direkte at anføre, at »sl. kongens regering... i denne materie meget vel kan tåle – og selv være tjent med – skarp kritik«. Uanset sine forbehold i fremstillingen fandt han det dog nærmest ubegribeligt, at Ørsted ikke kunne eller ville se at hele hans skrift dog var at betragte som

Også tidligere havde W. givet udtryk for ønsker om at gøre sig bemærket ved forfatter-skab, specielt hos Chr.8. (brev til Laur. Engelstoft 30/10 1841, Danske Magazin 7 IV, 1945, s. 120). – Over for Collin beklager W. sig samtidig over at »det rige Sorø« efter 18 års tro tjeneste lod ham spise af med en gage på kun 800 rdl. (anf. brev 9/8 1843).

8. W. til Collin 10/12 1842, 8/3 og 19/3 1843 (Landhusholdn. Selsk. ark. anf. 113/1866). Collin til W. 16/12 1842 (W. 6567, RA, pk. 3). En mindstøtte over Frederik 6. ved Skanderborg slotsbakke stod for at skulle indvies, hvilket dog først skete 31/7 1845 (H.C. Andersens Almanakker 1833-1873, 1990, s.155; Trap: Danmark, 5 udg. bd. 20, 1964, s.478).

9. W. til J.F.Schouw 27/3 1843: »Ikke mindre påfaldende er det mig, at Ørsted så aldeles kan overse, at jeg alle vegne blot historisk fortæller hvad folk har dømt om denne eller hin foranstaltning, og derimod ligeledes historisk stiller, hvad der fra den anden side (regeringsmændenes) er bemærket, – og at han altid tillægger mig personlig de meninger, hvis modsatte han, som regeringsmand, forsvarer« (KB. NKS fol. 1529). At Ørsted gennemskuede ham, bl.a. hvad omtalen af husmændene angår, er jeg ikke i tvivl om.

et »monument af kærlighed og taknemmelighed mod salig kongen«, om end han rigtignok ikke kunne dy sig for at bemærke – men igen kun til Schouw – at den »gamle barnligheds – tavsheds – og lovprisnings ånd (er) for evig forbi«. En skildring af Frederik 6.s bondepolitik anlagt udelukkende efter sådanne linier ville ikke kunne skaffe bogen mange læsere. Det var ligeledes urimeligt, forekom det ham, når Ørsted tydeligvis var utilfreds med hele manuskriptets disposition. Ørsted foretrak nemlig en sagligt disponeret fremstilling, en »realistisk samling af økonomisk-juridiske afhandlinger« med særlige afsnit om fællesskab, hoveri, tiendevæsen, selveje osv. Overfor dette understreger W. derimod sit arbejdes karakter som en »krønike«, dvs. en kronologisk opbygget skildring, hvor han ville »tegne mine billeder på tidens grund og benytte alle midler til at popularisere tidens kategori: derfor er også de sparsomme vink af den politiske historie indskudte« – hvoraf en hel del, direkte eller indirekte, havde irriteret den nationalt set koldsindige Ørsted under læsningen, bl.a. omtalen af de danske bønder i Slesvig¹⁰.

Ørsted havde til en begyndelse tilbudt W. en samtale med ham om sine kritikpunkter, men trak i land efterhånden som W. rullede sit forsvar frem med støtte hos Schouw og Collin. Til sidst opgav Ørsted tanken om en mundtlig debat med forfatteren, da han forudså, at den let ville kunne udvikle sig til en »meget fortrædelig« seance. Også juristen Ørsted erkendte, uanset al ærgrelse over både manuskriptets form og de for ham at se kritisable steder i dets indhold, at »en forfatters naturlige rettigheder ville vist nok medføre, at Selskabet ikke kan påtvinge ham nogen forandring, som han ej selv bifalder«, og at det måtte være tilstrækkeligt at objektive fejl blev rettet, når der i øvrigt – af forfatteren – i bogens forord blev redegjort for væsentlige meningsforskelle mellem ham og Selskabet. Også W. gjorde på sin side nogle afgørende indrømmelser: Han erkendte at Ørsted naturligvis havde et internt kendskab til forhold i regering og centralforvaltning, som fremstillingen ville kunne drage nytte af uden videre, og stillede hurtigt under meningsudvekslingen med Ørsted (som var indirekte og foregik via mellemændene Schouw og Collin) i udsigt, at han som forfatter var indstillet på at foretage en revision og delvis omarbejdelse af manuskriptet, ikke mindst af de afsluttende kapitler, – vel at mærke altså selvstændigt. Det var afgørende for ham, at hans integritet som skriftets ophavsmænd blev respekteret, og at han stod frit over for Selskabet med hensyn til subjektive meningsforskelle. Om retten til at hævde en personlig

10. Ørsted i udtalelse 21/3 1843 om W.s manuskript (Landhusholdn. Selsk. anf. 113/1866). W. til Collin 17/5 s.å. (sstds.). Anf. brev fra W. til J.F. Schouw 27/3 s.å.

opfattelse af tingene ville han ikke købslå – i så fald måtte han nemlig i realiteten »forspilde endog Selskabets agtelse«, som W. selv skriver¹¹.

Herved skabtes efterhånden et grundlag for en løsning, som ikke mindst Collin tilstræbte¹², idet Ørsted (og Johnsen) opgav at forlange yderligere forhåndscensur af skriftet, hvis det blev omarbejdet under hensyntagen til udvalgets helt konkrete kritik, der altså angik rene facts. Til gengæld skulle der i bogens forord bringes en nærmere redegørelse for divergenser parterne imellem¹³. W. fik nok frie hænder hvad angår valg af bogtrykker m.m. – han mente selv at være ekspert på området og forlangte sit værk forsynet med bred margin, da den »falder i hænder, der ikke omgås meget pænt med den« og fremstillet på tykkere papir end ellers sædvanligt¹⁴. Men Landhusholdningsselskabet kunne iøvrigt ikke godtage alle hans ideer til at gøre bogen til en salgssucces, f.eks. ved at benytte sig af »bogbinderne i provins-stæderne, der handler med indbundne psalmebøger og drager omkring på markederne med krøniker om Olger Danske, Carolus Magnus, Faust o.desl.« eller i den anledning foretage et særligt fremstød ved den forestående Himmelbjergfest. Men Collin lagde sig ellers personligt i selen for at gøre skriftet kendt i videre kredse, og Selskabet erkendte blankt at W. p.gr.a. sine udgifter ved selve udarbejdelsen reelt intet havde tjent på det, om end man havde tilkendt ham en »præmie« på 300 rbd. foruden som belønning afslutningsvis at bevidne forfatteren Selskabets »uindskrænkede højagtelse«¹⁵.

Doctor C.F. Wegeners Liden Krønike om Kong Frederik og den Danske

11. Ørsted ang. W.s manuskript 1/4 1843 (Landhusholdn.Selsk. anf. 113/1866). W. i anf. brev til J.F. Schouw 27/3, W. til Collin 29/3 s.å. (sstds.) og anf. brev 28/6 s.å. – Anf. brev til Collin 8/3 s.å. indeholder iøvrigt en sløret trussel om at indsende ms. til Trykkefrihedsselskabet, hvis Landhusholdn.Selskabet ikke skulle være interesseret.
12. Collin til W. 24/3 1843: »Ingen kan mere end jeg – som gav ideen til dette foretagende og i tanken glædede mig ved at se det heldigen udført – ønske, at uenigheden måtte udjævnnes så nogenlunde til begge parter tilfredshed« (W. 6567, RA, pk.3).
13. Når Landhusholdn.Selsk. betingede sig at få det omarbejdede ms. forelagt inden trykningen var det med henblik på en evt. redegørelse i skriftets fortale (Sstds., Collin til W. 4/4 1843). Fortalen, dat. 15/7 s.å., indeholder dog intet herom ud over forfatterens påskønnelse af »hvad skriftet har vundet ved den af (skriftkomiteen) afgivne bedømmelse, skønt han efter sin overbevisning og plan ikke allevegne har kunnet gøre de forandringer, som fra Selskabets side var påpegede«.
14. Anf. breve fra W. til Collin 29/3, 17/5 1843.
15. W. til Collin 31/7 1843 (KB. Collinske Brevsaml. XXV). Landhusholdn.Selsk. til W. 26/8 s.å. (W. 6567, RA, pk.3). Collin til W. 3/10, 30/10, 11/11 s.å. (sstds.). – W. undlod ikke i brevet 31/7 at gøre Collin opmærksom på at Landhusholdn. Selsk.s skrifter, bl.a. amtsbeskrivelserne, ville kunne opnå langt større udbredelse, hvis Selskabet slog ind på en mere aktiv salgspolitik end det var tilfældet.

Bonde, som 266 sider lang og i et antal af 5000 eksemplarer forelå 1843 »til menigmands nytte og fornøjelse« må have været ganske drøj kost for den danske bondemand, når han »i den rolige vinteraften samles med børn og husfolk om lysebukken i den flittige spindestue« for at få den læst højt eller selv læse i den¹⁶. De oplivende fortællinger om enkeltpersoner, som W. oprindelig ville have udstyret den med for at få det historiske stof til at glide lettere ned, er der ingen af. I stedet blev det til en ret så tætpakket landbohistorisk redegørelse for tiden efter 1784 i en alt andet end letlæst stil.¹⁷ En undtagelse er, foruden slutkapitlet om Frederik 6.s bortgang, det ene afsnit i bogen, kapitel 13, som netop ikke handler om landbruget, men om Napoleonstiden: »Bondens troskab og kækhed under krigen 1807 1814«. Det virker livligt og ubesværet, en ren oase, og er »om just ikke ene og alene, så dog for en stor del anbragt for at skaffe menigmand en morsom læsning, nogen afveksling og nogen erstatning for andre stykkers tørhed ... jeg er overbevist om, at det blandt almuen vil blive oftere genlæst end de fleste andre stykker«, som W. siger andet steds¹⁸. I en romantiserende skildring af den brave danske bondesoldat under Englandskrigen får W. luft for stærke nationale følelser og æresbegreber, når han som her kan berette om, hvordan dansken tappert kæmpede mod vold og uret, som blev påført fædrelandet udefra ved århundredets begyndelse¹⁹.

W. var sig som nævnt sin personlige afstand fra den egentlige landbrugs-historie pinligt bevidst, direkte kendte han alene landboforhold i form af barndomserindringer fra Gudbjerg i Fyn, hvor han som sognepræstens søn naturligtvis har været tæt på milieuet i sine drengeår. Det henviser han også sporadisk til i bogen.

I hovedsagen er denne ud over foreliggende trykt kildemateriale sam-

16. Krønike s. 3.

17. Jfr. også Ellen Jørgensen om bogen: »Den faderlige tone forekom dog vist dengang lige så uægte, som den synes nu« (Historiens Studium i Danmark i det 19. Århundrede, 1943, s. 75. – Også anmeldelsen af bondekrøniken i Historisk Tidsskrift 1, VI (1845) s. 621 omtaler dens sprogtone som arkaiserende.

18. Utrykt og udatt. hefte af W.: »Om K. Frederiks Bondekrønike at skrive«, kommentar til 13. kapitel om 1807-14. Heftet, som rummer oplysninger om værkets kildegrundlag, løbende vurderinger vedr. de enkelte kapitler og ang. Selskabets kritik, skulle muligvis tjene som grundlag for et forsvarsskrift, hvis kontroverserne førte til at Landhusholdn. Selsk. ikke ville udsende bogen (W. 6567, RA. pk.2).

19. »Æren er nationernes halve liv«, skriver W. i Indbydelse til Sørgefesten for højsalig Kong Frederik den Sjette på Sorø Akademi den 28. Januar 1840, s.11. – Sstds. s. 15 om slaget på Rheden 1801 og dets nationalt løftende virkning i befolkningen som »spire til en højere almenånd« – ganske på linie med tonen i C.F.Allens arbejde fra samme år: Haandbog i Fædrelandets Historie (1.udg. 1840), et værk som W. læste med fornøjelse (W. til Allen 21/11 1841. KB, NKS fol.1622).

menskrevet over udstrakt benyttelse af bl.a. Chr. Olufsens, A.F. Bergsøes, M.L. Nathansons og J. Mandix' skrifter. Dem – og andre – brugte W. i sin tekst helt ned til »ord og vendinger, hvor de passede for mig og jeg intet bedre vidste at sætte i stedet«²⁰. Skriftet er altså langt fra originalt arbejde, men en kompilation tilsat elementer, som mere personligt udtrykker W.s egen opfattelse og bl.a. kommer frem i kapitlerne om stændertiden efter 1830, den egentlige samtidshistorie. Frederik 6. selv fik i værket, hvad der kunne tilkomme ham, og mere end det. Kongen, som ved stavnsbåndsforordningen 1788 »havde løst bondens slavelænker«, havde som 16-årig kronprins personligt taget initiativ til at »hæve bondestanden«, som ingen anden konge i århundreder havde evnet at gøre noget virkeligt for²¹. Kongen var sin lange regenttid igennem og efter med »hertensgodhed, retfærdighed og forstandighed« at have bragt riget på fode igen efter krigsårene²² endnu i sin høje alderdom utrætteligt opmærksom på og virksom for bondens vel. Beskrivelsen af kongens personlige indsats også i hans seneste regentår bygger iflg. W. på »mænd, som i hine dage var om kongen«, måske altså også selvste Ørsted. Bag kongen anes ganske vist centraladministrationen, »kongens embedsmænd«, men hele det enevældige apparat personificeres krøniken igennem i Frederik 6., »bondekongen«, der selv tager afgørende stilling til problemerne og vender alt til det bedste for bondestanden, så vidt det er ham gørligt. Slutningskapitlet, en højstemt afrunding, er ene og alene viet Frederik 6.s død og begravelse, hvor bønderne fik opfyldt et krav: »de ville, at kong Frederik den bondeven skulle bæres til graven på sine bønders arme, lige som den folkekære kong Woldemar for henved syv hundrede år siden var båret«²³. Selv A.S. Ørsted må kunne have været tilfreds.

Det er dog ikke idel glorificering. Samtidig med at fremhæve Frederik 6.s livslange interesse for almuens skoleuddannelse må W. f. eks. have været velbekendt med kongens personlige engagement for udbredelsen af den indbyrdes undervisning, men lægger ikke skjul på, at den var en fiasko og »næppe ville overleve ham, thi den havde den offentlige stemme imod sig«²⁴. Den indbyrdes undervisning var en importeret vare fra fabrikslandene, som ikke passede ind i det danske landbosamfund. Og i selve dette samfund henstod problemer, som kongen ikke havde evnet eller haft vilje til at løse. Det gælder i særdeleshed husmændene, hvis situation i

20. Anf. arbejdshefte, jfr. note 18.

21. Krønike s. 30, 42 f., 251.

22. Sstds. s. 225.

23. S. 260.

24. S. 223 f.

1830'erne fremstilles i mørke farver og som væsentligt dårligere end i perioden før 18. årh.s landboreformer. Frederik 6. lå nemlig iflg. W. under for en kras liberalistisk tankegang, som forf. tydeligvis ikke sympatiserer med, nemlig »at fattigdommen i husmandsklassen ikke havde sin grund hverken i lejehusene eller i de jordløse familiesteder eller i de gældende hoveribestemmelser, men lige som fattigdom overhovedet i mangel på oprindelig formue, dygtighed, flid, sparsomhed og lykke...«. Kongen ville således ikke skære igennem for husmandsklassen ad lovgivningens vej²⁵.

Denne kritik af kongen (regeringen) fremtræder camoufleret i form af en redegørelse for modstående synspunkter i samfundsdebatten omkring husmandsspørgsmålet, en fremstillingsmæssig teknik hos forf. som han iøvrigt yndede, men som skriftudvalget misbilligede, bl.a. hvad behandlingen af husmandssagen angår. W. holdt over for udvalget fast ved sin ret til at anføre de modsatte synspunkter som gjorde sig alment gældende – han havde jo *formelt* set heller ikke selv direkte taget stilling til dem ved at referere dem. Det lykkedes ham at få passagen på tryk lige som andet, der havde vakt irritation hos nogle i udvalget, herunder i det hele bogens omtale af Frederik 6. epokens politiske forhold. Hensigten med skriftet var jo for Landhusholdningsselskabet at få tilvejebragt en landbrugshistorie for den jævne mand, ikke et samtidspolitisk arbejde – en anke, W. dog satte sig ud over ved at fastholde, at en omtale af den politiske baggrund var nødvendig for at kunne placere landbrugets særlige forhold i et samfundsperspektiv. Men at bogen også beskæftiger sig med Holstens forfatningsforhold i årene efter 1815 og fremsætter selvstændige kommentarer til Lornsenaffæren 1830 har næppe været efter Ørsteds smag.

Bortset fra en beklagelse over, at intelligensen som sådan ikke var direkte repræsenteret i stænderforsamlingerne p.gr.a. valgbestemmelserne, der som bekendt forudsatte besiddelse af grundejendom og således udelukkede »præster og andre embedsmænd, der besad deres gårde med samme brugsret som fæstebønderne og ofte med større dygtighed end disse kunne have talt i forsamlingerne«²⁶, demonstrerer stænderinstitutionen i 1830'erne iflg. W. en politisk reformvilje hos kongen »der var hans ungdoms kække og dristige tanker værdig«. Denne reformvilje var helt på bølgelængde med den offentlige opinion, der netop havde sikret kongens landboreformer et halvt århundrede forinden »deres sejrende styrke« og

25. S. 219 ff., især s.222. At husmændenes fattigdom ikke først og fremmest hang sammen med i egentlig forstand jordnære forhold, er Ørsteds synspunkt (anf. kritik af W. 5/3 1843, jfr. note 6).

26. S. 229.

som nu atter betingede kongemagtens faktiske gennemslagskraft i det danske samfund²⁷. Statsapparatet og befolkningen behøvede gensidig hinandens understøttelse, siger W., og dette møde mellem konge og folk via 1830'ernes stænderrepræsentationer forløb harmonisk, begge parter forstod nemlig at »det offentlige vel fremmedes bedst, når de på hver sin side med forskellige kræfter endrægtigen arbejdede til det samme mål«²⁸. Mådehold og fornuft prægede disse års forhandlinger, i det mindste i de kongerigske stænderforsamlinger, og man fik her taget fat på spørgsmål, som også efter W.s mening måtte løses i en overskuelig fremtid, således f.eks. sagen om indførelse af almindelig værnepligt²⁹. Generelt blev bonden fra 1830'erne draget ind i samfundsdebatten gennem sine repræsentanter, der blev skolet politisk ved samværet i forsamlingerne med alle de veluddannede fra de andre stænder³⁰.

W.s fremstilling af stænderforsamlingernes betydning for bønderne – og i det hele som et middel til at fremkalde »den kærlighed og iver for det hele eller den almenånd hos folket, hvorpå rigernes styrke i så høj grad beror«³¹, er et veltalende indlæg for hovedpunkter i den sene danske enevældes politik. Kapitlerne om stændertiden, hvor forf. ikke havde forarbejdet af betydning at støtte sig til og ikke kunne anlægge nogen distance som over for tidligere begivenhedsforløb, men måtte vægte og vurdere mere selvstændigt, repræsenterer en større omarbejdelse af det oprindelige manuskript med en langt udførligere redegørelse for tiden 1835 – 39 sådan som skriftudvalget (Schouw og Ørsted) tidligere havde efterlyst. Disse afsnit viste sig i deres endelige form stort set at tilfredsstille regeringens ønske om at se sine »samvittighedsfulde og velovervejede bestræbelser og foranstaltninger« konfronteret positivt med »det oplyste folks ønsker og meninger om alt det, der kunne fremme dets tarv«³² samtidig med her at udtrykke en grundholdning hos W. selv, der endnu 1843 synes at have været i overensstemmelse med periodens i praksis modificerede version af enevælden³³.

27. S. 224 ff.

28. S. 244 f.

29. S. 215 f., 242.

30. S. 238.

31. S. 227.

32. S. 228. – C.F.Allens Haandbog i Fædrelandets Historie var endnu i 2. udg. fra 1842 ikke nået frem til behandling af stænderforsamlingerne.

33. W. var utvivlsomt i skred i forhold til de politisk meget konservative eller reaktionære synspunkter, som han synes at have næret i 1830'erne ud fra broderens bevarede breve til ham, men dog ikke mere end at han 1841 anså enevælden herhjemme for en foreløbig nødvendighed a.h.t. Slesvig og monarkiets udenrigspolitiske situation, om end »en

Generelt er stænderforsamlingerne frem til tronskiftet 1839 – besynderlig nok konsekvent omtalt som landdage, stænderrepræsentanterne som landbud efter preussisk forbillede – efter sammenhængen kun behandlet i relation til landbefolkningen. Men W.s nationalt motiverede skepsis over for den slesvigske forsamling skinner tydeligt igennem³⁴, og under manuskriptets udarbejdelse havde Hiort Lorenzens demonstration i sprogsagen fundet sted (november 1842). W. stiller sig i hvert fald forbeholden over for tidligere aktuelle politiske ønsker m.h.t. stændernes forening i en eller anden form, men uden direkte at indlade sig på det nationale: »Bondestandens indflydelse ville den i ethvert tilfælde næppe befordre«, skriver han ved udsigten til de øvrige stænders overvægt i et sådant arrangement³⁵.

Der er imidlertid grænser for den bonde- eller almuevenlige tendens hos W., der senere – i 1849 – som kongevalgt medlem af den grundlovgivende rigsforsamling skulle gå imod junigrundlovens valgretsbestemmelser og som her i bondekrønikens behandling af hoveriforhandlingerne i Roskilde og Viborg stænder 1835-36 også taler om »bøndernes urimelige (og ufornuftige) fordringer« og om sammes »urimelige indbildninger« i forbindelse med sagen om retsforholdet mellem godsejere og fæstere³⁶. Det blev han direkte taget til indtægt for på konservativt hold i Roskilde stænder 1844, da en godsejer her frygtede for ejendomsrettens ukrænkelighed og for tabet af frihed i kontraktforholdene, hvis man lod statsmagten gribe ind til fordel for en tvangsafløsning af det endnu tilbageværende hoveri på de private godser og i fæstespørgsmålet³⁷.

Men en fremtidsvision havde W. dog samtidig også tegnet stærkt i sin bog, nemlig om den danske selvejerbonde og et kommende landbosamfund herhjemme bestående af frie jordejende bønder, et Danmark som »fosterland for en ny bondeslægt af dannelse, mod, fædrelandskærlighed og borgerlige dyder« med udspring i Frederik 6.s eget reformværk i årene omkring 1800. Også dette fra hans bog kunne bruges, og blev brugt, i ar-

fri forfatning, som passer til forholdene, i almindelighed taget er et stort gode« (brev til C.H.Lorenzen 23/1 1841, Danske politiske Breve fra 1830erne og 1840erne, ed. Povl Bagge og Povl Engelstoft II, 1948, s. 24 ff).

34. S. 245 f.

35. S. 250. Kommentaren går hos W. nærmest på tanken om stændernes forening under eet for hele monarkiet, en ide som bl.a. D.G. Monrad slog til lyd for 1840 i sine Flyvende politiske Blade (Hans Jensen: De danske Stænderforsamlings Historie 1830-1848 II, 1934, s. 230).

36. S. 232, 245.

37. Kammerherre Neergaard i Roskilde stænderfors. 2/11 1844, hvor Liden Krønike påberåbes som »en autoritet« (Roskilde Stænder-Tidende 1844 I sp. 1108).

gumentationen under debatterne om landboforholdene i Roskilde stænderforsamling 1844³⁸. Agerbruget var nu en gang landets vigtigste erhverv, og det fremavler iflg. W. ydermere »kærlighed til fædrelandet og mod til dets forsvar« ved at binde sin dyrkers »kærlighed« til jorden og hjemegnen, »fædrelandets grund« – i grel modsætning til »fabrikarbejderne og købmanden (som) let finder sit hjem allevegne, hvor han har sit arbejde og sine penge«. Det dansk-nationale og den selvstændige danske bonde udgør således for ham en uadskillelig helhed³⁹.

Det færdige skrift blev, som det var at vente, godt modtaget i regeringskredse og, om end med visse forbehold, af den faglige kritik i Historisk Tidsskrift⁴⁰. Fra sin gamle Sorøelev M.H. Rosenørn, som nu sad i centraladministrationen, modtog W. privat den bedømmelse, at hans bondekrønike var »den vigtigste berigelse nationallitteraturen i en lang periode har erholdt, så grundig, så upartisk, så folkelig, ja så nordisk« og samtidig nationalt tilfredsstillende ved stadig at behandle Slesvig på linie med kongeriget⁴¹. W. fik den triumf, at Danske Kancelli anbefalede samtlige skoledirektioner landet over at anskaffe bogen »ved hver landsbyskole«, idet bogens udbredelse blandt landalmuen ansås for gavnlig – Kancelliet fulgte herved en henstilling fra amtmanden i Vejle, som via Landhusholdnings-selskabet havde opfordret Kancelliet til at modgå agitatorer og urigtige begreber i landbefolkningen om regeringens landbopolitik ved hjælp af W.s arbejde⁴². Rentekammeret afkøbte endvidere Selskabet 200 eksemplarer til fordeling på statens godser⁴³, og Christian 8., der læste bogen umiddelbart efter dens fremkomst, var yderst tilfreds med arbejdet og kvitterede med at gøre dets ophavsmand til dannebrogssridder⁴⁴.

Uden for magthavernes kredse er der ligeledes vidnesbyrd om positiv

38. S. 165. – Kaptajn Buchwalds præsentation 2/11 1844 af andragende fra 1930 indvånere i Holbæk amt om selvejendoms eller arvefæstes større udbredelse (St.Tid. 1844 I sp.1139 ff.), hvor det om W. hedder at »Bondekrønikens ord i denne henseende ret egentlig har deres plads i et andragende fra danske bønder om selvejendoms fremme«.

39. S. 14.

40. Bortset fra sprogtonen gælder det navnlig at bogen »hel igennem har lutter lys-effekt og lyspartier, og at alle skygger er udeladte eller omgåede« (Hist.Tidsskr.1 VI s. 621), hvilket i hvert fald ikke er rigtigt hvad omtalen af husmændene angår. At bogen for det meste også var tør læsning, som anmelderen skriver, må man give ham (Molbech) ret i.

41. M.H. Rosenørn til W. 16/9 1843 (W 6567, RA, pk.30).

42. Landhusholdn.Selsk. til Da. Kancelli 16/11, cirkulære fra Kancelliet til samtlige skoledirektioner 19/12 1843 (Da.Ka. 1. dpt., brevsager 5556/1843, RA).

43. Anf. brev fra Collin til W. 30/10 1843.

44. Collin til W. 28/8 1843 med referat af rosende brev fra Chr. 8. til Collin. – Chr. 8. til W. 3/12 s.å. (privateje).

reaktion; således hos W.s soranske velynder, den tidligere akademidirektør H.F.J. Estrup, som ellers havde kritiseret W.s formodede hang til politiseren efter den første gennemlæsning af hans manuskript, lige som en anden af hans læsere lykønskede ham til ved bogen måske at opnå, at det en gang vundne ved Frederik 6.s reformvirksomhed ikke i fremtiden skulle gå tabt igen⁴⁵. Den bondepolitisk aktive lærer og lægprædikant Rasmus Sørensen læste højt af bondekrøniken for sognefolk i Ondløse skole på Sjælland en vinteraften 1844 og omtaler skriftet som en god almuebog, der efter hans eget foredrag afstedkom livlig diskussion blandt de tilstedeværende⁴⁶. Desværre oplyses ikke, hvad diskussionen nærmere gik på, men det har dog næppe været slutkapitlet om kongens død, der havde betaget Christian 8. så stærkt, at han straks havde måttet læse det to gange. Men lidt malurt i bageret kom der også. Selv om W.s altid skarpeste kritiker, broderen Johan Wegener, ikke tvivlede om, at bogen var skrevet lige ud af W.s hjerte, undlod han dog ikke at gøre ham opmærksom på, at den blev mødt med mistillid hos adskillige bønder p.gr.a. dens »panegyriske« tendens – hvilket Johan W. tidligere havde advaret broderen imod at falde til – og skrev til ham, at »selv de besindigste mænd af bondevennerne finder alt for stor ængstelighed imod regeringen og forbigåelse eller besmykkelse, hvor du dog ej godt kunne undgå at dadle«⁴⁷.

Under alle omstændigheder, de 5000 trykte eksemplarer af bondekrøniken fra 1843 synes hurtigt at være blevet en mangelvare, men alligevel opgav Landhusholdningsselskabet året efter planer om at foranstalte et nyt oplag – måske var det fordi W. på forhånd sagde fra over for at skulle foretage nogen som helst ændringer i forhold til 1843 udgaven⁴⁸, eller fordi Selskabet oven på landboforhandlingerne i Roskilde stænderforsamling 1844 satsede på at få tilvejebragt en mere systematisk fremstilling af den gældende landbolovgivning i populær form⁴⁹. Meget senere, i 1860'erne, var en genudgivelse atter på tale, da bogen ikke var til at skaffe længere og den efter sigende skulle være meget yndet især i Jylland, men sonderinger til den Schubothske boglade og Otto B. Wroblewsky 1866 medførte at

45. Estrup til W. 10/4, 14/8 1843. – C.J. Bredsdorff til W. 19/9 s.å. (W. 6567, RA, pk. 30 og privateje).

46. Brev til lensgreve F.M. Knuth 17/3 1844 (Da.pol.Breve II s. 384).

47. Brev til W. 21/1 1844 (privateje).

48. I.J. Unsgaard, Landhusholdn.Selsk.s præsident, til W. 18/5 1844 og W. til Unsgaard 19/5 s.å. (W. 6567, RA, pk.3 og Landhusholdn.Selsk. j.sag 113/1866). Collin til W. 19/10 1844 (W. 6567, RA, pk.3).

49. H. Hertel: Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Historie I (1920) s. 308 f. – Om W.s negative reaktion på denne plan jfr. brev til H.N. Clausen 17/5 1845 (Da. pol.Breve III, 1949, s. 60).

Landhusholdningsselskabet heller ikke nu ville gå i lag med en nyudgave – bogen måtte betragtes som forældet og kunne ikke længere gøre regning på at få et større publikum i tale⁵⁰.

Om Orla Lehmanns bekendte Falster-tale i vinteren 1841 har spillet en direkte rolle i forbindelse med bogens tilblivelse er nok tvivlsomt. Lehmanns ærinde var en forfatningsændring, enevældens afskaffelse, og hans skarpe kritik af styret set i forhold til bonden går på perioden 1660 – 1784, ikke på Frederik 6. eller den sene enevældes reformpolitik som Lehmann i talen tværtimod yder fuld anerkendelse⁵¹, og hvor den afdøde konge betegnes som »almuens ven og beskytter... som bonden skylder taknemmelighed«⁵². Hvad han senere blev dømfældt for var dels omtalen af den tidlige enevælde, dels nogle forbeholdne udtalelser om Christian 8. der kunne udlægges som mistæneliggørelse af monarkens landbopolitiske hensigter⁵³. W. har ud fra Liden Krønike utvivlsomt delt det Lehmannske sortsyn på den tidlige enevældeperiode i denne henseende, men Christian 8. (eller hans eventuelt enevældige efterfølgere) beskæftigede Liden Krønike sig jo ikke med, og hele ideen bag bogen går tilbage til tiden før Falstertalen blev holdt. Der refereres heller ikke specielt til Lehmann i overvejelserne omkring dette mindeskrift for Frederik 6., derimod nok til ilde-sindede agitatorer og andre suspekter personer, folk som kunne spekulere i den almindelige uvidenhed om tingenes sammenhæng for at opnå deres mål, at få det bestående samfund ændret. Dem tager Lehmann selv udtrykkeligt afstand fra, hvad enten de opererede i den ene eller den anden sags tjeneste⁵⁴.

I W.s forfatterskab står bondekrøniken for så vidt isoleret ved først og fremmest at handle om landboforhold, et emne, som han bortset fra et trykt arbejde fra 1850'erne på foranledning af Frederik 7. om godset Abrahamstrup (Jægerspris) ikke senere vendte tilbage til. Bondbevægelsen som den udviklede sig engagerede han sig aldrig politisk i, iøvrigt heller ikke for husmændene hvor Liden Krønike ellers rummer politisk sprængstof og hvor teksten kan udlægges derhen at enevælden – vel at

50. Landhusholdn.Selsk. anf. j.sag 113/1866.

51. Jfr. Hans Jensen anf. skr. II s. 305. – Carl Ploug (ed.): Orla Lehmanns efterladte skrifter III (1873) s. 118 f. Falster-talens overvejelser, om landboreformerne skyldtes kronprinsregenten eller hans rådgivere – eller om »tidsånden« som den egentlige drivkraft contra enevælden som politisk system – falder uden for bondekrønikens forestillingsverden, hvor der imidlertid lægges vægt på at understrege samspillet mellem kongemagten og den almene opinion både i de sidste tiår af 18 årh. og i 1830'erne

52. Efterladte skrifter III s. 120.

53. Sstds. s. 129.

54. Sstds. s. 117.

mærke den sene enevælde – svigtede i rollen som beskytter af den socialt svageste del af befolkningen. Men bogens dansk-nationale grundakkorder bringer den i samklang med hans øvrige forfatterskab og lægger derved op til den senere egentlig politiske del af hans produktion fra treårskrigen tid, og den slog i hvert fald allerede i første halvdel af 1840'erne hans navn fast i publikums bevidsthed. Ser vi bort fra Giessing og Alex. Thorsøes forfatterskaber var bondekrøniken i de følgende næsten halvtres år sammen med Allens Haandbog i Fædrelandets Historie den eneste mere samlede fremstilling af landbosamfundets historie i enevældens sidste halve århundrede, indtil den omsider blev afløst af nye historikergenerationers mere indgående studier. Men foruden at indgå i debatten om nogle af tidens brændende samfundsproblemer opfyldte den også et rent personligt formål, nemlig at være med til at bringe W. videre i et karriereforløb med mulighed for at øve virkelig indflydelse. Havde ikke broderen allerede 1841 over for C.F. Wegener profetisk varslet, at han ved at træde offentligt frem fra sin stille eksistens som lektor i Sorø og åbent give sig i kast med samtidens store spørgsmål kunne blive »noget langt større og uforgængeligere: du kan blive national og folkelig stor: banen ligger for dig, marsch... fremad!«⁵⁵.

55. Johan W. til W. 1/1 1841 (privateje)

Efterskrift: Universitetslektor Claus Bjørn gør mig venligst opmærksom på at A.S. Ørstedes grundholdning til mindeskriftet om Frederik 6. hænger sammen med hans irritation over C.F. Allens Haandbog i Fædrelandets Historie fra 1840, som han fandt præget af »ensidig og kortsynet fortolkning og ubillige domme« (jfr. Ellen Jørgensen, anf. skr. s. 191).